

Ημερίδα: “Theory and practice in Digital Libraries: a European approach” (Θεωρία και πράξη στις ψηφιακές βιβλιοθήκες: μία ευρωπαϊκή προσέγγιση)

Εύα Σεμερτζάκη

Συντάκτρια, περιοδικό «Συnergασία»

esemertzaki@bankofgreece.gr; esemertzaki@ath.forthnet.gr

Στις 13 Δεκεμβρίου 2010 έλαβε χώρα εκδήλωση για τις ψηφιακές βιβλιοθήκες στο κτήριο Κωστής Παλαμάς του ΕΚΠΑ στην Αθήνα. Ο ελληνικός τίτλος της ημερίδας ήταν: «Θεωρία και πράξη στις ψηφιακές βιβλιοθήκες: μία ευρωπαϊκή προσέγγιση». Η ημερίδα οργανώθηκε στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος [DL.org](http://www.dlorg.eu) (<http://www.dlorg.eu>, Digital Libraries Interoperability, Best Practices and Modelling Foundation), στο οποίο συμμετέχει το ΕΚΠΑ. Συνδιοργανωτές ήταν το Ιόνιο Πανεπιστήμιο και η Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη της Βέροιας.

Ο καθηγητής του ΕΚΠΑ [Γιάννης Ιωαννίδης](#) ξεκίνησε την ομιλία του αναζητώντας τον ορισμό της ψηφιακής βιβλιοθήκης. Περιλαμβάνει όλα μαζί και κανένα από τα επόμενα: ψηφιακό περιεχόμενο και αποθετήριο, μία γνωστική βάση ή μία βάση δεδομένων, έναν ιστοτόπο, μίαν online κοινότητα χρηστών, ένα εργαλείο διαχείρισης (πολιτιστικής) κληρονομιάς και ένα μαθησιακό ή ερευνητικό εργαλείο. Η [Europeana](#) και το [Google Scholar](#) χαρακτηρίζονται ψηφιακές βιβλιοθήκες, όχι όμως το [Amazon](#). Η **ψηφιακή βιβλιοθήκη** είναι ένας εικονικός **οργανισμός** που συλλέγει, διαχειρίζεται, διατηρεί για μακρό χρονικό διάστημα πλούσιο ψηφιακό **περιεχόμενο** και προσφέρει στις κοινότητες των χρηστών του εξειδικευμένα **λειτουργικότητα** στο περιεχόμενο, με μετρήσιμη υψηλή **ποιότητα** και σύμφωνα με κωδικοποιημένες **πολιτικές**.

Επειδή προκύπτουν ζητήματα όπως σύγκριση μεταξύ συστημάτων που υποστηρίζουν ψηφιακές βιβλιοθήκες, αντιλήψεις και ορολογία, έλλειψη κατευθυντηρίων οδηγιών για ψηφιακή εκπαίδευση, αλλά και έλλειψη σχεδιασμού και ανάπτυξης μεθοδολογιών για συστήματα ψηφιακών βιβλιοθηκών, τέθηκε το θέμα της δημιουργίας μοντέλου αναφοράς (Reference Model) που θα χρησιμοποιηθεί ως οδηγός για το στήσιμο και τη λειτουργία του συστήματος της ψηφιακής βιβλιοθήκης. Το μοντέλο αναφοράς συνδέει το περιεχόμενο της ψηφιακής βιβλιοθήκης με τις πληροφοριακές ανάγκες του χρήστη και με οντολογίες προσωποποιεί τις υπηρεσίες που του προσφέρει.

Οι παίκτες στις ψηφιακές βιβλιοθήκες είναι οι τελικοί χρήστες, οι διαχειριστές και όσοι αναπτύσσουν το λογισμικό. Οι χρήστες είναι δημιουργοί αλλά και καταναλωτές περιεχομένου.

Η προσέγγιση της ψηφιακής βιβλιοθήκης είναι χρηστοκεντρική και όχι προσέγγιση με βάση το περιεχόμενο. Ο ψηφιακός βιβλιοθηκονόμος επιλέγει το περιεχόμενο και τις πηγές που θα ενταχθούν στην ψηφιακή βιβλιοθήκη, καταλογογραφεί το ψηφιακό περιεχόμενο, το επιμελείται, επιλέγει υποστηρικτικό περιεχόμενο, όπως οντολογίες, και καθιερώνει πολιτικές. Ουσιαστικά ο ψηφιακός βιβλιοθηκονόμος λειτουργεί όμοια με τον παραδοσιακό, αλλά σε άλλο περιβάλλον και με άλλα εργαλεία. Ο διαχειριστής της ψηφιακής βιβλιοθήκης διαδρά με το σύστημα, καθορίζει, τροποποιεί και προσαρμόζει το λογισμικό στην ψηφιακή βιβλιοθήκη.

Κατά τον [Leonardo Candella](#) από το DL.org οι χρήστες χρειάζονται ένα απλό σημείο πρόσβασης στην πληροφορία, ανεξάρτητα από τον τόπο στον οποίο βρίσκεται το υλικό. Επομένως χρειάζονται εργαλεία διαχείρισης μιάς ψηφιακής βιβλιοθήκης όπως το Cookbook (βιβλίο μαγειρικής), μία πρακτική προσέγγιση στη διαλειτουργικότητα μεταξύ συστήματος, περιεχομένου και χρήστη. Περιλαμβάνει ένα σύνολο καλών πρακτικών και εναλλακτικών λύσεων σε κοινού ενδιαφέροντος ζητήματα. Το 'βιβλίο μαγειρικής' περιλαμβάνει κίνητρα και προκλήσεις, λύσεις και περιγραφή τρόπων προσέγγισης του προβλήματος της διαλειτουργικότητας. Διαλειτουργικότητα, τέλος, είναι η ικανότητα μεταξύ δύο ή πιο πολλών συστημάτων να ανταλλάσσουν πληροφορίες και να χρησιμοποιούν τις πληροφορίες που έχουν ανταλλαχθεί.

Ο [Βανγέλης Μπάνος](#) από τη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη της Βέροιας εξήγησε τα προβλήματα ετερογένειας στη Europeana, την ευρωπαϊκή ψηφιακή βιβλιοθήκη. Η Europeana λειτουργεί με εργαλεία ανοικτού λογισμικού, προσφέροντας πρόσβαση σε μεγάλο όγκο υλικού, επειδή αν κάτι δεν είναι online, δεν υπάρχει. Η Europeana έχει στόχο να εγγυηθεί την αυθεντικότητα και την ποιότητα του περιεχομένου, να παρέχει πρόσβαση σε μεταδεδομένα και να υποστηρίζει περιεχόμενο το οποίο δημιουργεί ο χρήστης. Το ελληνικό ψηφιακό περιεχόμενο καλύπτει το 1,5% του συνολικού περιεχομένου της Europeana, δηλαδή 128.439 τεκμήρια, επί συνόλου 13 εκατ. αντικειμένων. Ως πρωτόκολλο επικοινωνίας χρησιμοποιείται το [OAI-PMH](#) (Open Archives Initiative – Protocol for Metadata Harvesting, <http://www.oaipmh.com>).

Η διαδικασία σύνδεσης ψηφιακού περιεχομένου με τη Europeana περιλαμβάνει τα στάδια της προετοιμασίας, της επικύρωσης και της υποβολής των μεταδεδομένων. Κατά την επικύρωση γίνεται απεικόνιση των μεταδεδομένων, ώστε να ταιριάζουν με τα υπάρχοντα. Οι υπάρχουσες ψηφιακές βιβλιοθήκες πρέπει να τροποποιούν το περιεχόμενό τους για να ενταχθούν στη Europeana, δημιουργώντας 3 κατηγορίες:

1. οι βιβλιοθήκες με υποστήριξη OAI-PMH και ESE (European Semantic Elements),
2. οι βιβλιοθήκες με υποστήριξη OAI-PMH αλλά χωρίς ESE, π.χ. DSpace και Dublin Core,

3. οι βιβλιοθήκες χωρίς υποστήριξη εξαγωγής μεταδεδομένων, οπότε χρησιμοποιείται το ελληνικό λογισμικό DEIXTO, το οποίο μετατρέπει τα μεταδεδομένα σε OAI-PMH και ESE.

Βεβαίως χρειάζεται η έγκριση του Ιδρύματος Europeana για την υποδοχή υλικού, ενώ ο ρόλος του εθνικού συσσωρευτή είναι να συγκεντρώσει τα μεταδεδομένα για να τροφοδοτήσει τη Europeana.

Ο καθηγητής του Ιονίου Πανεπιστημίου [Σαράντος Καπιδάκης](#) ανέλυσε τις προσεγγίσεις διαλειτουργικότητας στα **μεταδεδομένα**. Μεταδεδομένα είναι δομημένες πληροφορίες που περιγράφουν, εξηγούν ή διευκολύνουν την ανάκτηση και χρήση ενός ηλεκτρονικού πόρου. Αναλύονται περιγραφικά (τίτλος, συγγραφέας) και διαχειριστικά (κάτοχος, ημερομηνία πρόσβασης, κατηγορία αρχείου, διαχείριση πνευματικών δικαιωμάτων). Επειδή χρειάζονται κανόνες για την ανταλλαγή μεταδεδομένων, υιοθετούνται πρότυπα. Τα μεταδεδομένα είναι αναγκαία για να εντοπίζουν τα ψηφιακά αντικείμενα. Η διαλειτουργικότητα μεταδεδομένων περιλαμβάνει την αναζήτηση σε διαφορετικά συστήματα και τη συγκομιδή των μεταδεδομένων, π.χ. OAI.

Παράδειγμα προτύπου ανταλλαγής μεταδεδομένων είναι το MARC, το πιο επιτυχημένο πρότυπο ανταλλαγής πόρων για βιβλιοθήκες. Είναι όμως ακριβό, χρειάζεται επαγγελματική μεσολάβηση για να γίνουν οι εγγραφές. Αντίθετα στο διαδίκτυο η περιγραφή των μεταδεδομένων δεν γίνεται από επαγγελματίες. Το MARC είναι περίπλοκο και μονολιθικό, επειδή περιγράφει προκαθορισμένους πόρους, απαιτεί εξειδικευμένα συστήματα με έμφαση στο έντυπο υλικό και δεν ενδείκνυται για ψηφιακές συλλογές. Τα μεταδεδομένα συνδέονται μονοσήμαντα με ένα μεταδεδομένο ανά εγγραφή και το MARC δεν ενδείκνυται για διαλειτουργικότητα.

Το Dublin Core της OCLC είναι ένα σύστημα για τα περιγραφικά μεταδεδομένα. Είναι απλό στη δομή του με λιγότερα (15) πεδία προαιρετικά και επαναλαμβανόμενα, έχει διαθεματική σημασιολογία και κρίνεται κατάλληλο για οποιοδήποτε είδος υλικού, αλλά δεν υποκαθιστά το MARC. Επιτρέπει την επεκτασιμότητα με έμφαση στο περιεχόμενο, στην πνευματική ιδιοκτησία και στο στιγμιότυπο. Όμως το DC δεν είναι μορφότυπο ανταλλαγής μεταδεδομένων. Περισσότερες λεπτομέρειες έχει το Dublin Core Qualified με σύστημα κωδικοποίησης που επιτρέπει την εισαγωγή επιπλέον λεπτομερειών.

Το πρότυπο ανταλλαγής μεταδεδομένων της Europeana Rhine είναι το Europeana Semantic Elements, ESE, v.3.2.1. το οποίο στηρίζεται στο Dublin Core, με επιπλέον στοιχεία (<http://www.europeana.eu/schemas/ese>). Προσθέτει πεδία για να επιλύσει προβλήματα. Στην έκδοση Danube η Europeana εισάγει το Europeana Data Model με λεπτομερή παράθεση των

μεταδεδομένων. Βασίζεται στο πρότυπο CIDOC για μουσεία και αποτελείται από σχέσεις δημιουργού, ημερομηνίας δημιουργίας, 'δράστη' αποδίδοντας την εκφραστικότητα. Είναι όμως πιο δύσκολο στη διαχείριση. Τα δύο μοντέλα της Europeana (ESE και EDM) θα συνυπάρχουν. Συμπερασματικά, δεν συνίσταται αυτοσχεδιασμός στην περιγραφή δεδομένων, αλλά πρέπει να χρησιμοποιούνται πρότυπα και κανόνες για να επιτρέπουν τη διαλειτουργικότητα.

Η ημερίδα ολοκληρώθηκε με την παρουσίαση των ευρωπαϊκών προγραμμάτων [D4Science](#), [Europeana](#), [TEL](#) & [TELplus](#), [AccessIT](#) και [Driver/OpenAIRE](#) που σχετίζονται με τις ψηφιακές βιβλιοθήκες, τα ψηφιακά αποθετήρια ανοικτής πρόσβασης, το περιεχόμενο εθνικών ευρωπαϊκών βιβλιοθηκών και την ευρωπαϊκή ψηφιακή βιβλιοθήκη.

Η ημερίδα είχε περισσότερο διδακτικό/εκπαιδευτικό χαρακτήρα και όχι μόνο απλή παρουσίαση των θεμάτων από τους ομιλητές. Η δυνατότητα που δόθηκε στο ακροατήριο να υποβάλλει ερωτήσεις, καθ' όλη τη διάρκεια της εκδήλωσης, δημιούργησε την αίσθηση ότι επρόκειτο για σεμινάριο. Στα [γραπτά σχόλια](#) των συμμετεχόντων διατυπώθηκε η επιθυμία για συνέχιση της εκπαιδευτικής διάστασης και πρακτικής γνωριμίας με τις ψηφιακές βιβλιοθήκες οι οποίες έχουν εισέλθει δυναμικά στην καθημερινότητα των παραδοσιακών βιβλιοθηκών.

Πληροφορίες για το περιεχόμενο της ημερίδας βρίσκονται στη διεύθυνση <http://www.dlorg.eu/index.php/dl-org-events/theory-and-practice-in-digital-libraries-a-european-approach>